

Recensies

Robert Stein, *De hertog en zijn staten. De eenwording van de Bourgondische Nederlanden, ca. 1380-ca. 1480* (Hilversum: Verloren, 2014) 318 p. ISBN 978-90-8704-388-9 [Middeleeuwse Studies en Bronnen, CXLVI].

In een helder en rijk geïllustreerd verhaal beschrijft Robert Stein in dit boek hoe de zogenaamde 'Bourgondische Nederlanden' vorm gekregen hebben. Hij brengt daarbij een lovenswaardige update van het werk van Wim Blockmans en Walter Prevenier ('De Bourgondiërs', uit 1997), en voegt talrijke voorbeelden toe over het bestuur van de toenmalige Nederlanden. Sinds de verwerving van Vlaanderen in 1386 immers voegden de afstammelingen van de Franse koningen langzaam nagenoeg alle gewesten tot hun domein toe die nu de Benelux uitmaken, hoewel hun macht steeds beperkt bleef. Stein betoogt namelijk terecht dat het 'staatsvormingsproces' van de Bourgondische hertogen niet tot een eengemaakte 'staat' heeft geleid, maar tot een 'samengestelde unie'. In boeiende hoofdstukken legt hij omstandig en gedreven uit hoe dit alles tot stand kwam. Het is basisliteratuur voor wie de veertiende- en vijftiende-eeuwse politiek wil bestuderen, en tevens kritisch processen van 'staatsvorming' wil overpeinzen. De auteur gaat namelijk oordeelkundig om met onder meer de literatuur dienaangaande van Charles Tilly, die volgens hem teveel nadruk legt op centralisatie in de verklaring van de wording van hedendaagse staten. Ook regionale belangen, en zeker die van onderdanen moeten in rekening gebracht worden als men het 'succes' van de Bourgondische hertogen wil verklaren om de vermelde gewesten samen te smeden en er nieuwe regionale instellingen in te planten, benadrukt Stein. Daar ligt de kracht van diens boek: hij dicht de onderdanen een grote rol toe in de geschiedenis van het Bourgondische tijdvak, en legt uit hoe hun wensen en claims over bestuur de vorming van instellingen hebben beïnvloed. Dat is een geslaagde uitwerking van een paradigma dat is ingezet door Prevenier en Blockmans, die vanuit studies van de volksvertegenwoordiging het vooroorlogse 'top-down'-perspectief hebben ontmanteld.

Klassieker in dit boek zijn echter de chronologische en geografische benadering. De Franstalige gewesten (Bourgondië, Rethel, Picardië,...) komen weinig in beeld, en eigenaardig is eveneens dat Stein ophoudt in 1477. De grote leermeesters (waaronder Henri Pirenne) beschouwen het jaar waarin Karel de Stoute sneuvelde

te Nancy nogal artificieel als een eindpunt in de 'Bourgondisatie' van onze gewesten, hoewel veel historici hen daar nog amper in volgen. Stein wel, zonder duidelijke motivatie. Meer nog, die oogklep verhindert hem om een aantal conclusies bij te schaven. Met name veronderstelt Stein nog steeds dat de uitbouw van talrijke instellingen op de goedkeuring van de onderdanen kon rekenen, omdat het bewind van de Bourgondische hertogen een relatief lange periode van vrede heeft gekend. Maar daarbij gaat de auteur voorbij aan het feit dat de fundamentele ontevredenheid over de werking van die instellingen en over de afbraak van gewoonterecht en bestuurstradities tot een fundamentele invraagstelling van de Bourgondische bestuurspraktijken heeft geleid en zelfs tot een burgeroorlog in het laatste kwart van de vijftiende eeuw. Dat relativeert mijn inziens toch het succes van het eenmakingsproces. Overigens doet Stein enkele opstanden, zoals die van 1467 en zeker 1477, respectievelijk af als 'relletjes' of een persoonlijke klopjacht van rivalen, waarna de orde zich weer snel herstelde. Maar niets was minder waar. Voortdurend was er kritiek op het beleid van de hertogen en diens entourage. De opstand van 1477 bijvoorbeeld heeft niet in het minst in Brussel tot wijzigende machtsverhoudingen geleid. Overigens had kennisname van het recente boek van Jonas Braekevelt over Pieter Bladelin uit 2012 nog kunnen toevoegen dat ook het overheidspersoneel zelf, zoals bijvoorbeeld uit de Rekenkamer te Rijsel, het beleid van de hertogen (in dit geval Filips de Goede) en zijn raadgevers hard bekritiseerd heeft. Deze voortdurende kritiek, en de opstanden tegen toenmalige bestuurspraktijken, zijn zeker relevant

Nog meer recent werk dat in het laatste decennium verscheen, had Stein evenzeer kunnen helpen om zijn centrale stelling beter uit te werken. Hij betoogt, terecht, dat bepaalde groepen van onderdanen belangrijke redenen hadden om de hertogen in hun eenmakingsproces bij te staan. Maar eigenlijk ontbreken de onderdanen met naam en toenaam in dit boek. Ze blijven een vage groep waarvan de contouren noch de kenmerken in bijvoorbeeld een apart hoofdstuk geschetst worden. Weliswaar biedt één hoofdstuk inkijk op de representatieve *instellingen*, maar veel minder op de personen die deze bevolkten. Nochtans bestaat hierover literatuur: prosopografieën van de elite van (voornamelijk Vlaamse) steden hebben het maatschappelijke profiel van de onderdanen (mede- en tegenstanders) van de hertogen al geduid. Het werk van Bart Lambert over de geldschietters van Filips de Stoute, van Marc Boone over de taalpolitiek van de vertegenwoordigers van de Vlaamse steden, van Jan Dumolyn over hun politieke denkbeelden, van Tim Soens en Bas van Bavel over elites op het platteland (nog een 'regio' die volledig ontbreekt in het boek), enzovoort, hadden namelijk Robert Stein in staat kunnen stellen om te verklaren waarom bepaalde groepen onderdanen het hof en zijn hovelingen actief gesteund hebben om hun actieradius uit te breiden. Daaronder bevonden zich handelaars die om monetaire en economische redenen maar

al te graag lokale privileges van ambachten overtraden, plattelandselites die steden wensten te dwarsbomen, edelen die hun macht tegenover stadselites wensten uit te breiden, enzovoort. Tenslotte profiteerden edelen verregaand van de uitbouw van de Bourgondische instellingen, zoals het onderzoek van de laatste decennia naar de adel in de Nederlanden heeft aangetoond. Zoals Raymond Van Uytven vermoedde, en publicaties van Paul Janssens, Frederik Buylaert, Arie Van Steensel en anderen aantonen, hebben bovengewestelijke en lokale edelen verregaand gebruik gemaakt van de kansen die de uitbouw van overheidsinstellingen bood om hun invloed uit te breiden. Edelen dus als 'verliezers' van de Bourgondische staatsvorming aanduiden (p. 277), is wat te kort door de bocht. De wereld was voor hen echt veranderd, zoals Stein stelt, maar allicht op een positievere manier dan voor vele stedelingen en inwoners op het platteland. Bepaalde onderdanen waren dus zeker bereid om financiële en politieke 'offers', met de woorden van Stein (p. 13), te brengen toen ze de hertogen steunden, maar het was zeker niet een bereidheid van iedereen.

Jelle Haemers

KU Leuven

Marita Mathijssen, *Historiezucht. De obsessie met het verleden in de negentiende eeuw* (Nijmegen: Vantilt, 2013) 511 p. ISBN 978-94-6004-144-0.

In *Historiezucht* beschrijft Marita Mathijssen de manier waarop één van de meest fascinerende cultuurfenomenen van de negentiende eeuw ook in Nederland opgang maakte: de massale hang naar het verleden. Die manifesteerde zich met een zodanig kracht en op zo vele maatschappelijke domeinen dat er wel sprake leek van een obsessie. Wat aanvankelijke een liefhebberij was voor een gecultiveerde elite evolueerde via een proces van democratisering tot een massaal cultuurverschijnsel. Van hoog tot laag ontstond bij de negentiende-eeuwers een besef van het verleden en van de relevantie ervan voor de eigen cultuur. De geschiedenis werd een staatszaak én drong door tot in de huiskamer.

Dat proces is bekend en goed bestudeerd. De postmoderne conditie zorgt al sinds verschillende decennia voor een interesse in het verleden in de tweede graad: de geschiedenis van de omgang met het verleden, ofwel de geschiedenis van de geschiedenis. De publicaties op deze domeinen zijn, ook in België en Nederland, bijna niet bij te houden, niet het minst wat de negentiende eeuw betreft. Wat kan een nieuw, 511 pagina's dik boekwerk daar nog aan toevoegen?

De kracht van *Historiezucht* ligt in het totaalbeeld. Het bestrijkt een bijzonder omvangrijk terrein en brengt vele lijnen samen. De achttien hoofdstukken nemen